

KS. MIROSŁAW KALINOWSKI

FORMY DZIAŁANIA INFRASTRUKTUR EKLEZJALNYCH
NA RZECZ RODZINY

Instytucje eklezjalne w ciągu osiemnastu wieków stanowiły główny, a w większości okresu jedyny nurt pomocy na rzecz rodziny, nie tylko w wymiarze duchowym, ale również w wielu innych, by wymienić tylko obszar społeczny, ekonomiczny czy medyczny. Chrześcijańska doktryna o miłosierdziu determinowała do zakładania przez wspólnoty wierzących placówek wspierających rozwój człowieka, a używając współczesnej terminologii – ośrodków przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu¹. Zjawisko marginalizacji społecznej to proces zawsze obecny w życiu jednostkowym i wspólnotowym, zmieniają się jedynie sposoby definiowania powyższych zachowań oraz zakres działań minimalizujących ich destrukcyjny charakter. Należy jednocześnie podkreślić, iż w miarę poszerzania poznania struktury osobowościowej człowieka oraz mechanizmów wpływających na jego dobrostan następuje znaczące przesunięcie akcentu w problematyce ubóstwa i wykluczenia społecznego z wymiaru jedynie ekonomicznego w obszar społeczno-aksjologiczny, tak bliski podstawowemu oddziaływaniu eklezjalnemu. Innymi słowy, nawet największe nakłady finansowe na cele socjalne nie są w stanie całkowicie wyeliminować postaw i zachowań nacechowanych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Rodzina – jako podstawowy system społeczny – od-

Ks. prof. dr hab. MIROSŁAW KALINOWSKI – kierownik Katedry Opieki Społecznej Paliatywnej i Hospicyjnej Instytutu Nauk o Rodzinie KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: wt@kul.pl

¹ M. S u r d a c k i, *Dzieci porzucone w Szpitalu Świętego Ducha w Rzymie w XVIII wieku*, Lublin 1998, s. 5.

grywa szczególną rolę w kształtowaniu postaw i zachowań wśród nowych pokoleń, będąc ważnym otoczeniem społecznym, dlatego w życiu Kościoła stanowi naturalne środowisko specjalnej troski.

Niniejszy artykuł podejmuje próbę dowartościowania podstaw i form działania infrastruktur eklezjalnych na rzecz rodziny, przypomina wybrane, służące rodzinie aktywności Kościoła w środowiskach specjalnej troski, wskazuje na potencjał grup wsparcia w przeciwdziałaniu ubóstwu i wykluczeniu społecznemu rodzin oraz omawia przykłady współczesnych sieci eklezjalnych.

1. PODSTAWY INFRASTRUKTUR EKLEZJALNYCH W SŁUŻBIE CZŁOWIEKOWI

W nauce Kościoła, zwłaszcza w XIX i XX wieku, wypracowano personalistyczny porządek życia społecznego, wskazując, że ład społeczny, będący podstawą formowania postaw służących zdrowiu i życiu, winien być kreowany zgodnie z zasadami dobra wspólnego, solidarności, pomocniczości, sprawiedliwości i miłości. Podstawą życia zbiorowości ludzkich jest wspólne dążenie do określonych wartości i urzeczywistnianie obranych celów. We wspólnocie dążeń występują dwie podstawowe tendencje – dawanie i branie².

Tendencja polegająca na braniu wynika z faktu, że życie społeczne jest nieodzownym elementem rozwoju człowieka³. Jest wiele dóbr i wartości, których osoba nie osiągnie samodzielnie, bez pomocy i udziału innych ludzi⁴. Różnego rodzaju wspólnoty odzwierciedlają niewystarczalność i konieczność wzajemnego uzupełniania się, co prowadzi ludzi do współdziałania, którego celem jest wytwarzanie wartości niezbędnych do życia i wszechstronnego rozwoju⁵. Tendencja określająca dawanie jest wynikiem tego, że człowiek jako istota społeczna odczuwa nie tylko potrzebę „brania”, ale również angażowania się i poświęcania dla innych. Bez realizowania tych potrzeb niemożliwy jest rozwój osoby, ponieważ istnieje ona nie tylko dla siebie, ale

² W. P i w o w a r s k i, *ABC katolickiej nauki społecznej*, Pelplin 1993, s. 65.

³ H. S k o r o w s k i, *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej*, Warszawa 1996, s. 34.

⁴ J. K r u c i n a, *Dobro wspólne. Teoria i jej zastosowanie*, Wrocław 1972, s. 108.

⁵ V. Z s i f k o v i t s, *Subsidiaritätsprinzip. Katholisches Soziallexikon*, hrsg. A. Klose, W. Mantl, V. Zsifkovits, Innsbruck–Wien–München 1982, s. 2994-3000; W. P i w o w a r s k i, *Zasada pomocniczości w życiu Kościoła*, „Collectanea Theologica” 41(1971), fasc. 4, s. 8.

i dla drugiego⁶. Powyższe regulacje w znaczący sposób odmieniły relacje społeczne, nadając im charakter bardziej ludzki, indukując postawy prospołeczne w każdym przejawie życia człowieka⁷.

Konsekwencją procesów „brania i dawania” jest tworzenie oraz wymiana wartości materialnych i duchowych, które stanowią *bonum commune*. Więzy wspólnoty wysuwają się na pierwszy plan zwłaszcza w sytuacjach trudnych – w momentach tragedii, cierpienia czy niepowodzeń. Fundamentalną treścią zasady dobra wspólnego jest zaangażowanie się na rzecz innych ludzi, zabezpieczanie ich dobra i wartości, uwzględniające to, że są to także dobra osobiste każdego z nas. Z interioryzacji przedstawionej reguły rodzą się prospołeczne postawy – ich fundamentem jest poczucie wspólnoty i świadomość dobra wspólnego, będącego jednocześnie dobrem każdego człowieka, motywując do osobistego działania na jego rzecz⁸. W personalistycznym porządku społecznym mocno zaznacza się związek między dobrem wspólnym każdej zbiorowości i dobrem jednostki ludzkiej (dobrem godziwym) – *bonum commune* winno zawierać w sobie racje dobra moralnego⁹. Taki kontekst dobra wspólnego – poznawczy, moralny i twórczy rozwój jednostkowy – decyduje o tym, że człowiek żyje w rodzinie, narodzie, państwie, Kościele.

Prospołeczne postawy powinny ściśle wiązać się z wewnętrznymi standardami zarówno w zakresie sprawiedliwości, jak i miłości społecznej. Sprawiedliwym jest ktoś, kto nie dąży jedynie do realizacji własnych wolności i praw, ale przyznaje również wolności i prawa innym¹⁰. Podstawowym celem reguły sprawiedliwości jest tworzenie personalistycznego ładu społecznego, który cechuje się odpowiednim uczestnictwem jednostek i wspólnot w kształtowaniu dobra wspólnego i w jego podziale¹¹. Reguła ta powinna być realizowana w wyniku spełniania – głównie przez władze publiczne – trzech funkcji: zabezpieczania wspólnot celu, wolności inicjatyw obywatelskich, dbałości o najsłabszych¹².

⁶ T. Borutka, J. Mazur, A. Zwoliński, *Katolicka nauka społeczna*, Częstochowa 2004, s. 41.

⁷ Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Rzym 1987, nr 5.

⁸ H. Skorowski, *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych*, Warszawa 1994, s. 84-85.

⁹ J. Koperak, *Dobro wspólne*, [w:] *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków 2004, s. 139-140.

¹⁰ J. Hoefner, *Chrześcijańska nauka społeczna*, Warszawa 1999, s. 55.

¹¹ Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 1994, s. 268.

¹² Piwowarski, *ABC katolickiej nauki społecznej*, s. 68.

Powinnością osoby aktywnie realizującej prospołeczne cele powinno być także dopełnianie wewnętrznych standardów sprawiedliwości miłością społeczną, której istotą jest afirmacja wspólnoty oraz gotowość do świadczeń na rzecz każdego z jej członków¹³. Przesłaniem zasady miłości społecznej jest wyrażanie międzyludzkiego braterstwa¹⁴. Przedstawiona norma nakazuje przekształcenie stosunków i struktur społecznych w kierunku nadawania im bardziej ludzkiego charakteru, czyli decyduje zarówno o sposobie bycia człowieka w życiu zbiorowym, jak i o jego konkretnych działaniach wobec wspólnot ludzkich.

Wymienione wyżej zależności uzasadniają wniosek, że działalność wzmacniająca rodzinę powinna uwzględniać w formowaniu prospołecznych postaw regułę społecznej miłości. Znaczenie tej normy w kształtowaniu ludzkich zachowań wynika z kilku przesłanek. Po pierwsze, pozwala ona uwolnić się od egoizmu oraz chęci uzyskiwania własnych korzyści na rzecz dobra wspólnego. Po drugie, rodzi gotowość do pomocy, uzdalnia do służby i ponoszenia ofiar na rzecz innych osób oraz ich wspólnot. Po trzecie, stanowi siłę jednoczącą w wyniku tego, że budzi współczucie, łagodzi przeciwieństwa i umożliwia przebaczenie.

W działalności na rzecz rodzin, w myśl drugiej konkluzji, należy szczególną uwagę zwracać na rozwój standardów osobistych po to, aby w subiektywnej interpretacji podmiotu sprawczego dobro wspólne stało się wartością, do której należy dążyć, oraz by osoba przyswajała sobie takie normy postępowania bazujące na sprawiedliwości i miłości społecznej, dzięki którym taką wartość można realizować i osiągać¹⁵.

Przedstawiona współczesna wykładnia myśli społecznej Kościoła wskazuje jasno na konstytutywną obecność wspólnot wierzących we wsparciu człowieka i jego rodziny. W konsekwencji Kościół zalicza się do nielicznych instytucji mających znaczące tradycje w zakresie asystowania człowiekowi w różnych sytuacjach jego życia, szczególnie dzięki strukturom eklezjalnym¹⁶. Żadna instytucja w naszym kręgu kulturowym nie ma tak dużego doświadczenia we

¹³ S t r z e s z e w s k i, *Katolicka nauka społeczna*, s. 396.

¹⁴ P i w o w a r s k i, *ABC katolickiej nauki społecznej*, s. 68.

¹⁵ M. K a l i n o w s k i, *Wspólnoty nadziei. Realizacja zasad życia społecznego w ruchu hospicyjnym*, Lublin 2007, s. 61 n.

¹⁶ Zob. *Wezwani do działania. Zasoby społeczne w profilaktyce zachowań destrukcyjnych*, red. M. Kalinowski, I. Niewiadomska, Lublin 2010; *Pomoc dziecku i rodzinie w sytuacji kryzysowej. Teoria, historia, praktyka*, red. I. Kurlak, A. Gretkowski, Stalowa Wola–Sandomierz 2008.

wspieraniu rozwoju człowieka na poziomie indywidualnym i społecznym, jak Kościół katolicki¹⁷. Należy podkreślić, jak znaczący jest deficyt w zakresie wskazywania na chrześcijańskie korzenie towarzyszenia człowiekowi w różnych aspektach jego życia. Obraz miłosiernego samarytanina od wieków inspirował do działań służących wsparciu osób w kryzysach i trudnościach życiowych, ale wydaje się, iż istniejący potencjał nie jest wystarczająco wykorzystany. Oferta asystowania człowiekowi wymaga stałej aktualizacji związanej z kontekstem społeczno-kulturowym¹⁸.

Powyższy sposób myślenia charakteryzuje stowarzyszenia katolickie działające na rzecz człowieka znajdującego się w potrzebie – np. Katolicki Ruch Antynarkotykowy „Karan”, program 12 Kroków Anonimowych Alkoholików czy Ruch Światło-Życie wraz z Krucjatą Wyzwolenia Człowieka. Wymienione przykłady wskazują wyraźnie, że właśnie kontekst duchowy jest niezwykle ważny zarówno w indywidualnym rozwoju człowieka, jak również w inicjowaniu wspólnot samopomocowych. Mądrość Ojców Kościoła i wielość szkół duchowości wpisują się bardzo dobrze w pozytywne strategie profilaktyczne i terapeutyczne. Współcześnie istnieje szeroka propozycja poradnikowa i terapeutyczna, promowana przez wysokonakładowe czasopisma i strony internetowe. Poza ofertą środowiska chrześcijańskiego trudno znaleźć w innych kręgach doświadczenia znanych i uznanych mistrzów życia wewnętrznego, np. św. Augustyna, św. Jana od Krzyża, św. Ignacego Loyoli czy bł. Jana Pawła II. Należy również docenić propozycję zrzeżeń, stowarzyszeń, wspólnot, grup i ruchów chrześcijańskich docierających do środowisk zamkniętych na instytucjonalną obecność Kościoła.

2. POTENCJAŁ GRUP WSPARCIA WE WZMACNIANIU RODZINY

Zasoby rozwojowe człowieka stanowią wynik powiązania jego indywidualnych cech z kapitałem społecznym takich grup, które stwarzają okazję do zdobywania zasobów kompetencyjnych w długim okresie czasu. Indywidualne zasoby rozwojowe są nabudowane przede wszystkim na społecznym kapitale

¹⁷ J. M i c h a l i k, *Przedmowa*, [w:] *Wezwani do działania*, s. 9-10.

¹⁸ Poczynając od szkół duchowości chrześcijańskiej, wsparcia grup modlitewnych, modlitwy uzdrowienia – zob. *Duch Święty w naszej codzienności*, red. K. Guzowski, K. Barth, Lublin 2011.

rodziny. Szczególna rola w kształtowaniu czynników osobowości, które służą skutecznemu pokonywaniu problemów życiowych, przypada rodzinie¹⁹. Dopiero w dalszej kolejności osoba korzysta z zasobów pomocowych innych systemów społecznych, przede wszystkim z kapitału społecznego: grup wsparcia i grup samopomocowych.

Wsparcie społeczne stanowi ważną strategię zaradczą w procesie pokonywania trudności w kształtowaniu potencjału rozwojowego człowieka. Pozytywna rola innych ludzi w pokonywaniu problemów jest tym większa, im bardziej pomoc jest trafna i oczekiwana oraz im bardziej osoba dostrzega związek między korzystną zmianą własnej sytuacji a okazywanym wsparciem. W relacji wspierający–wspierany powinno dochodzić do procesu wymiany. W zależności od rodzaju tej wymiany można wyodrębnić: wsparcie informacyjne, wsparcie instrumentalne oraz wsparcie emocjonalne.

Wsparcie informacyjne polega na wymianie wiadomości służących lepszemu uzmysłowieniu położenia życiowego osoby. Wsparcie instrumentalne jest rodzajem instruktażu, którego celem jest informowanie o konkretnych sposobach postępowania w określonej sytuacji, co stanowi formę modelowania skutecznych strategii zaradczych. Wsparcie emocjonalne związane jest z przekazywaniem emocji uspokajających, podwyższających samoocenę oraz odzwierciedlających troskę, opiekę ze strony innych²⁰.

We wzmacnianiu rodziny należy dowartościować znaczenie *grup samopomocy* w kształtowaniu indywidualnych zasobów rozwojowych, a w nim *etos samopomocy*²¹. Wspólnoty tego typu powstają na zasadzie dobrowolności i łączą ludzi, którzy z jednej strony doświadczają podobnych problemów życiowych, a z drugiej – wzajemnie wspierają się w ich rozwiązywaniu.

Pomocą w zachowaniach konstruktywnych jest przemiana doświadczanych trudności w aktywa. Ludzie, którzy pokonali własne problemy, dysponują wiedzą na temat ich istoty i sposobów radzenia sobie z nimi. Ta wiedza jest podstawą do wspierania osób mających podobne kłopoty. Czynnikiem wzmacniającym efektywność działań jest zmienność ról. W grupach samopomocy

¹⁹ Zob. *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, red. J. Gorbaniuk, B. Parysiewicz, Lublin 2009; *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010; *Wartość i dobro rodziny*, red. J. Jęczeń, M. Stepulak, Lublin 2011.

²⁰ I. N i e w i a d o m s k a, K. M i s z t a l, M. G o ł e k, *Zapobieganie alkoholizmowi i narkomanii*, [w:] *Wezwani do działania*, s. 72-75.

²¹ J. A. B j o r k o e, *Pomoc do samopomocy. Szkoła Kofeoda w Kopenhadze. Instytut Służby Społecznej*, Warszawa 1997, s. 17 n.

role dawcy i biorcy są zamienne. Zależnie od okoliczności, każdy uczestnik ma okazję radzić innym i samemu korzystać z cudzych wskazówek. Władza w takiej grupie jest równomiernie rozłożona. Nie ma w niej elity rządzącej oraz przetargów między rządzącymi i rządzonymi²².

Wewnętrzna orientacja to kolejny element spoiwa grup pomocowych. Członkowie grupy korzystają przede wszystkim z własnych doświadczeń, a tylko w niewielkim stopniu z konwencjonalnej wiedzy pochodzącej z zewnątrz (od profesjonalistów). Orientacja wewnętrzna rozciąga się na logistykę prowadzenia grupy – większość jej członków wyznaje zasadę samowystarczalności i polegania na sobie w zakresie zaspokajania różnego typu potrzeb.

Wyróżnikami grup samopomocowych są: nacisk na aktywność, nastawienie na działanie, szybkie załatwianie spraw, wysiłek, odpowiedzialność, przedsiębiorczość oraz rozwiązywanie problemu zamiast przyjmowania roli bezradnej ofiary. Wzmocnieniem działań w instytucjach eklezyjalnych o charakterze profilaktycznym jest podjęcie reguły interakcji w relacjach osobowych, wyrażonych w zasadzie *pomaganie pomaga*. Wspieranie innych przynosi korzyści osobom udzielającym wsparcia poprzez wzrost samooceny i poprawę samopoczucia²³.

3. SIECI EKLEZJALNE W PROMOCJI ZDROWIA RODZINY

Kościół katolicki posiada sprawdzoną sieć struktur wspierających rozwój osoby ludzkiej. Znaczący potencjał wspierania człowieka wynika zarówno z głoszonych wartości, jak również jest następstwem kompetencji osób tworzących tę wspólnotę. Diecezje, dekanaty i parafie tworzą siatkę powiązanych ze sobą organizmów, współdziałających na zasadzie uzupełniającej pomocy w duchu pomocniczości, sprawiedliwości, dobra wspólnego i miłości społecznej²⁴. Wewnątrz najmniejszej komórki eklezyjalnej – rozumianej jako *wspólnota wspólnot* – występują możliwości tworzenia różnorodnych grup i wspól-

²² K. Misztal, M. Gołek, *Wspólnoty samopomocowe. Uzdrawiająca siła doświadczeń*, [w:] *Wezwani do działania*, s. 383-395.

²³ I. Niewiadomska, *Osobowościowe uwarunkowania kary pozbawienia wolności*, Lublin 2007, s. 534.

²⁴ Kalinowski, *Wspólnoty nadziei*, s. 5 n.

not religijnych wspierających wielowymiarowy rozwój człowieka²⁵. „Miłość chrześcijańska – stwierdza dokument soborowy – obejmuje wszystkich ludzi, bez względu na rasę, pochodzenie społeczne czy religię; nie oczekuje też żadnej korzyści czy wdzięczności. Jak bowiem Bóg umiłował nas miłością bezinteresowną, tak wierni powinni z miłością troszczyć się o człowieka, pokazując mu taką samą miłość, z jaką Bóg szukał człowieka” (DM 12).

Realizacja diakonii chrześcijańskiej jest najbardziej przekonującą działalnością apostołską, gdyż dowodzi, że każda wspólnota religijna – podobnie jak Kościół – jest wspólnotą miłości²⁶. Istotnym aspektem grup religijnych wspierających rozwój osoby jest urzeczywistnianie zasady solidarności, która zawiera w swojej treści wspólnotę poglądów i współdziałanie w dążeniach²⁷. Solidarność nie może być spłykana i zamykana jedynie do płaszczyzny emocjonalnej, to znaczy sympatii i współczucia, bez jakichkolwiek zobowiązań i powinności. Jednym z najistotniejszych elementów solidarności jest dwubiegunowa odpowiedzialność – jednostki za wspólnotę i wspólnoty za jednostkę²⁸. Jan Paweł II rozumie solidarność jako wspólne działanie w podobnej sytuacji dla przezwyciężenia niesprawiedliwości i krzywdy doznawanej przez człowieka²⁹. W świetle wiary chrześcijańskiej postawa solidarności zawiera w sobie uwzględnianie praw jednostki i całych społeczności, troskę o drugą osobę, zdolność przebaczenia oraz postawę autentycznego uczestnictwa w tworzeniu dobra³⁰.

Urzeczywistnianie zasady solidarności we wspólnotach religijnych przekonuje, że jednym z głównych zadań pastoralnych powinno być tworzenie dogodnych warunków do powstawania grup, dzięki którym chrześcijaństwo znalazłoby odzwierciedlenie w codziennym życiu osoby. W takim środowisku chrześcijanin może znaleźć wsparcie dla swoich potrzeb życia Ewangelią, ale również pomoc w kształtowaniu przekonań, wartości i wzorów postępowania.

²⁵ I. B a u m g a r t n e r, *Heilende Seelsorge in Lebenskrisen*, Düsseldorf 1992, s. 56.

²⁶ Por. R. K a m i ń s k i, *Funkcja diakonii w Kościele*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 37(1990), z. 6, s. 1-15; S. O l e j n i k, *Teologia moralna życia osobistego*, Włocławek 1999, s. 394-404.

²⁷ Por. J. N a g ó r n y, *Posłannictwo chrześcijan w świecie*, t. 1: *Świat i wspólnota*, Lublin 1998, s. 193-197.

²⁸ Por. *Papieska Rada „Iustitia et Pax”*. *W służbie na rzecz wspólnoty ludzkiej: etyczne podejście do kwestii zadłużenia międzynarodowego*, [w:] *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, t. 2, red. M. Radwan [i in.], Rzym-Lublin 1996, s. 240-241.

²⁹ J a n P a w e ł I I, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, nr 39.

³⁰ Zob. tamże; por. J. K r u c i n a, *Sumienie społeczne*, Wrocław 1995, s. 10 n.

To właśnie mała wspólnota religijna może w sposób jedyny i niepowtarzalny wspierać rozwój osoby żyjącej w społeczeństwie charakteryzującym się anonią, anonimowością, brakiem podmiotowych relacji i relatywizmem wartości³¹. Warto również zauważyć, że aktywny rozwój małych grup religijnych wewnątrz wspólnot wierzących powinien w konsekwencji wpłynąć na rozszerzenie i odnowę życia religijnego³².

Jedną z proponowanych form realizowanych działań opartych na strukturach eklezjalnych są dekanalne ośrodki promocji zdrowia rodziny, ukierunkowane na parafie tworzące dekanat. Istnieją już pierwsze próby integracji oddziaływań prewencyjnych na tym obszarze, a ich celem jest: promocja zdrowia rodziny poprzez wzmacnianie czynników rozwojowych; redukcja czynników ryzyka wykluczenia społecznego – m.in. bezrobocia, uzależnienia od substancji psychoaktywnych, przestępczości; redukcja szkód wynikających z występowania marginalizacji społecznej.

Doświadczenia w tym zakresie wskazują na konieczność odpowiedniego przygotowania do pełnienia zadania lidera placówki profilaktycznej. W pierwszym rzędzie są to absolwenci kierunku studiów nauki o rodzinie, realizowanych z powodzeniem od kilkunastu lat w strukturze uczelni w Polsce. Interdyscyplinarne ujęcie małżeństwa i rodziny, aksjologiczne podstawy ich istnienia w życiu człowieka, praktyki w poradniach małżeńsko-rodzinnych, placówkach pomocy społecznej, ośrodkach hospicyjnych przygotowują do pełnienia zadań promotorów zdrowia i wsparcia w cierpieniu i chorobie współczesnej rodziny. Z dużą kompetencją czynią to absolwenci, i to zarówno świeccy, jak i duchowni, specjalistycznych dwuletnich studiów podyplomowych z zakresu profilaktyki i terapii uzależnień od narkotyków, prowadzonych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Kandydaci na studia podyplomowe powinni mieć dyplom ukończenia studiów wyższych na kierunkach mających zastosowanie w ochronie zdrowia. Wśród tych kilku kierunków są między innymi nauki o rodzinie i teologia, co wydaje się oczywiste, biorąc pod uwagę wstępną część niniejszego artykułu. Program studiów obejmuje bloki wykładowe, warsztatowe, treningowe, praktyki, staże i superwizję kliniczną. Stała ewaluacja realizacji programu, rekomendacja placówek przyjmujących słuchaczy studiów przez Ministerstwo Zdrowia to

³¹ L. K a r r e r, *Spiritualität gemeindlicher Seelsorge: mit euch und für euch*, [w:] *Handbuch der praktischen Gemeindegarbeit*, red. L. Karrer, Freiburg 1994, s. 312.

³² M. K a l i n o w s k i, *Wspieranie rodzin z problemem uzależnienia od substancji psychoaktywnych przez wspólnoty religijne*, „Roczniki Teologiczne” 53(2006), z. 10, s. 95-112.

tylko niektóre elementy zabezpieczenia jakości kształcenia i zdobycia właściwych umiejętności³³. Po złożeniu stosownych egzaminów przed Państwową Komisją Egzaminacyjną absolwent otrzymuje certyfikat Ministra Zdrowia w zakresie instruktora lub specjalisty profilaktyki i terapii uzależnień od narkotyków. Wszechstronność zdobytej wiedzy, mechanizmy profilaktyczno-terapeutyczne właściwe dla niemal wszystkich zachowań destrukcyjnych wskazują, iż studium to – mimo poszerzonego aspektu uzależnień od narkotyków – spełnia znacznie szersze zadania służące wzmocnieniu środowiska rodzinnego. Powyższy dokument stwierdza posiadane kwalifikacje do prowadzenia placówek o charakterze profilaktyczno-terapeutycznym, podległych Ministerstwu Zdrowia.

W finansowaniu funkcjonowania dekanalnych ośrodków promocji zdrowia rodziny należy wskazać przynajmniej dwa znaczące źródła finansowania: realizacja programów finansowanych przez samorządy gminne i programów finansowanych przez Europejski Fundusz Społeczny.

Pierwszy obszar pozyskiwania funduszy stanowi najbliższe środowisko dekanalnego ośrodka, którymi są samorządy gminne. Realizowane przez nie zadania wynikają z aktów prawnych dotyczących zakresu działań organów samorządowych. Prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii należy do zadań własnych gmin³⁴. W szczególności zadania te obejmują: zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i osób zagrożonych uzależnieniem, udzielanie rodzinom, w których występują problemy związane z alkoholizmem i narkomanią, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie, prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych służącej rozwiązywaniu problemów uzależnień, pomoc społeczną osobom uzależnionym i rodzinom osób uzależnionych dotkniętym ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz integrowanie ze środowiskiem lokalnym tych osób z wykorzystaniem pracy socjalnej i kontraktu

³³ www.kul.pl/studiapodyplomowe/ (20.06.2011).

³⁴ Art. 18 ust. 2 pkt 15 z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 z 2002 r., nr 23, poz. 220 z późn. zm.); art. 4 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r., nr 70 poz. 473, nr 115 z późn. zm.); art. 10 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z dnia 19 września 2005 r., nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).

socjalnego. Realizacja zadań samorządu w tym zakresie prowadzona jest w postaci gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz gminnego programu przeciwdziałania narkomanii, uchwalanego corocznie przez radę gminy. Dystrybucja środków w ramach gminnych programów na rzecz wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, w tym dekanalnych ośrodków profilaktyki, odbywa się corocznie w trybie konkursów.

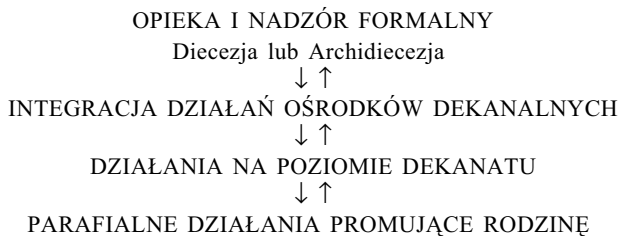
Europejski Fundusz Społeczny (EFS) jest jednym z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Został utworzony, by zredukować różnice w jakości i ilości życia we wszystkich państwach członkowskich i regionach Unii Europejskiej. Fundusz promuje więc – oprócz spójności gospodarczej – również spójność społeczną. Europejski Fundusz Społeczny oparty jest na zasadach współfinansowania i współzarządzania, to znaczy, że pomocy finansowej UE zawsze towarzyszą fundusze krajowe, publiczne lub prywatne. EFS realizuje wiele programów o charakterze profilaktycznym, uściślając je w priorytetach i działaniach. Zapewnia pomoc między innymi w zakresie: zwiększenia dostępu do zatrudnienia i uczestnictwa w rynku pracy; zwiększenia integracji społecznej przez zwalczanie dyskryminacji i ułatwianie dostępu do rynku pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji, wspierania partnerstwa na rzecz reform w obszarze zatrudnienia i integracji, zwiększenia i poprawy inwestycji w kapitał ludzki, w szczególności poprzez poprawę systemów edukacyjnych i szkoleniowych. Polska w latach 2007-2013 otrzymuje największą alokację środków EFS spośród wszystkich państw członkowskich. Do zarządzania tymi środkami przygotowany został wieloletni Program Operacyjny – pod nazwą „Kapitał Ludzki”. Obejmuje on najbardziej istotne obszary EFS, takie jak zatrudnienie, wykluczenie społeczne i kwalifikacje zasobów ludzkich, a także zajmuje się wyzwaniem z dziedziny edukacji i szkoleń. Program Operacyjny KL wspiera też dobre rządzenie, służbę zdrowia i rozwój obszarów wiejskich. Dystrybucja środków w ramach Programu odbywa się w trybie konkursów na poziomie krajowym i regionalnym według szczegółowych zasad. W związku z tym dekanalne ośrodki profilaktyki mogą pozyskiwać środki na kompleksowe działania przeciwdziałające ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Prawo kanoniczne rozróżnia parafie terytorialne i personalne (KPK 518). W parafiach terytorialnych ważna jest przestrzeń, w personalnych zaś określona kategoria wyznaczająca styl życia jej członków, np. kategorie zawodowe, wśród których najbardziej rozpoznawalne w Kościele w Polsce są parafie wojskowe podporządkowane Ordynariatowi Polowemu Wojska Polskiego. Jed-

nak nawet te parafie są w jakimś stopniu związane z przestrzenią i terytorium – obejmują przecież wiernych z określonego terytorium i zbierają się w ściśle określonej przestrzeni świątyni. Wynika z tego, że zasady personalne i terytorialne niekoniecznie muszą zawsze być sobie przeciwstawne czy wykluczające się. Jednakże są potrzeby religijne nie tylko wspólne wszystkim wiernym, ale też inne, właściwe pewnym osobom lub grupom ludzi w środowisku. Jak stwierdza soborowy dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, „specjalną troską należy otoczyć tych wiernych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą dostatecznie korzystać ze wspólnej i zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów lub w ogóle są jej pozbawieni” (DB 18). Troska o duszpasterstwo dla grup osób, które nie mogą korzystać z duszpasterstwa zwyczajnego, jest ważnym zadaniem konferencji biskupów oraz poszczególnych biskupów w diecezji i prezbiterów w parafii. Jest ono odpowiedzialnością na specyficzne uwarunkowania i potrzeby konkretnych grup wiekowych, zawodowych, społecznych czy celowych itp.³⁵ W świetle powyższych instrukcji eklezjalnych bezpośredni nadzór nad działalnością dekanalnych ośrodków profilaktycznych należy do władzy diecezjalnej reprezentowanej przez biskupa diecezjalnego.

Integracja pracy dekanalnych ośrodków promocji zdrowia rodziny w sposób naturalny powinna koncentrować się wokół diecezjalnej poradni małżeńsko-rodzinnej. Jej zadaniem jest stymulowanie i integrowanie oddziaływań promujących postawy przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

SCHEMAT DZIAŁANIA SIECI EKLEZJALNYCH
W PRZECIWDZIAŁANIU UBÓSTWU
I WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU RODZIN

³⁵ R. Kamiński, *Duszpasterstwo nadzwyczajne*, [w:] *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin: Alta 2002, s. 309.

Integracja działań ośrodków dekanalnych w głównej mierze dokonuje się w sieci poradni małżeńsko-rodziny. Mają one ustalone miejsce w strukturze dekanalnej i diecezjalnej, i to zarówno w wymiarze ich dobrych stron, jak i niedostatków. Zadania duszpasterstwa rodzin określają dokumenty kościelne, wskazując na³⁶: przygotowanie młodych do małżeństwa i życia rodzinnego, poczynając od okresu katechezy szkolnej aż do bezpośredniego przygotowania przed sakramentem małżeństwa. Podkreśla się również oddziaływanie pastoralne wśród małżeństw chrześcijańskich i w dalszej konsekwencji duszpasterstwa rodzin. Wśród podmiotu asystowania pastoralnego wskazuje się zarówno na duchownych i przedstawicieli życia konsekrowanego, jak również na laikat, szczególnie świeckich specjalistów z zakresu medycyny, prawa, pracy socjalnej, psychologii itp.

W sytuacjach bezpośredniego zagrożenia marginalizacją społeczną należy sięgać po wsparcie struktur specjalistycznych, np. Katolickiego Stowarzyszenia Pomocy Osobom Uzależnionym. Do jego głównych zadań należy wielowymiarowa pomoc dekanalnym ośrodkom – m.in. poprzez: informowanie na temat różnych aspektów działalności w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu, prowadzenie szkoleń kształtujących kompetencje pomocowe, tworzenie programów merytorycznych dla całej archidiecezji, przygotowanie projektów służących finansowaniu profilaktyki w całej archidiecezji, wspieranie merytoryczne pracowników i wolontariuszy ośrodków dekanalnych, inicjowanie kontaktów z podmiotami zajmującymi się przeciwdziałaniem marginalizacji na poziomie krajowym i wojewódzkim.

Działania na poziomie dekanatu polegają na integrowaniu działań parafii tworzących jego struktury w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu – m.in. poprzez: informowanie na temat różnych aspektów profilaktycznej działalności, prowadzenie szkoleń dla osób zajmujących się profilaktyką w parafiach, tworzenie programów profilaktycznych dla całego dekanatu i poszczególnych parafii, tworzenie projektów służących finansowaniu profilaktyki w całym dekanacie i w poszczególnych parafiach, wspieranie merytoryczne osób zajmujących się profilaktyką w parafiach, inicjowanie kontaktów z podmiotami zajmującymi się przeciwdziałaniem marginalizacji na poziomie powiatu i gminy.

Wielowymiarowe działania wspólnoty parafialnej wspomagają rozwój jednostek i grup społecznych – m.in.: dzieci, młodzieży, rodzin, grup zawo-

³⁶ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Rzym 1983, nr 65 n.; *Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Warszawa 2001, nr 44 n.

dowych. Specjalistyczne zaangażowanie parafii na rzecz osób wykluczonych społecznie może mieć swoje urzeczywistnienie w działaniu wobec np. bezrobotnych, byłych więźniów, bezdomnych, uzależnionych i współzależniowanych. Wśród form aktywności można wskazać na przykład działania ośrodka profilaktycznego, jakim jest Stowarzyszenie Emaus, funkcjonujące w dekanacie Lubartów. Stowarzyszenie prowadzi systematyczne prelekcje i warsztaty w szkołach, zajmuje się organizacją wypoczynku dla młodzieży (zarówno zimą, jak i latem), profilaktyką rówieśniczą, szkoleniem rodziców i pedagogów. W Stowarzyszeniu jest też możliwość korzystania z pomocy specjalistów, udzielane są bezpłatne korepetycje, jest prowadzona świetlica środowiskowa, tworzone są koła zainteresowań dla młodzieży.

*

Kościół wraz z wieloma instytucjami tworzonymi przez wspólnoty wierzących stanowi naturalne środowisko promocji rodziny. Doświadczenia wspólnot chrześcijańskich w tej dziedzinie można ubogacić wzmocnieniem działań sieci dekanalnych ośrodków przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu rodzin, które powinny służyć: umacnianiu rodziny – stanowiącej najważniejszy „kapitał społeczny” w tworzeniu zasobów rozwojowych jednostki; tworzeniu parafialnych grup wspierania rozwoju osoby; integrowaniu we wspólnoty samopomocowe osób doświadczających różnego typu problemów. W podejmowaniu działań wzmacniających wewnętrzną strukturę osoby, a tym samym przeciwdziałających wszelkim formom ubóstwa i wykluczenia społecznego – w wymiarze jednostkowym i wspólnotowym – istotne znaczenie ma system podmiotów integracji społecznej.

FORMS OF WORK OF ECCLESIAL STRUCTURES IN SUPPORT OF FAMILY

S u m m a r y

The article attempts to show the high status of ecclesial infrastructures in their work for the family. It reminds selected forms of the Church's work in communities of special care serving the family, and points to the potential of support groups in resisting poverty and social

exclusion of families; it also mentions contemporary examples of ecclesial networks. In the space of eighteen centuries ecclesial institutions were the main, and in a greater part of the period the only, current of aid to the family not only in the spiritual dimension, but also in many other ones – to mention the social, economic or medical areas only. No institution in our cultural circle has so much experience in supporting a man's development both on the individual and social level as the Catholic Church. The Christian doctrine on charity determined the communities of the faithful to establish institutions supporting the development of man, and in modern terminology, centers for fighting poverty and social exclusion. Too little is done to point to Christian roots of accompanying a man in various aspects of his life.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: rodzina, infrastruktury eklezjalne, Kościół, przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Key words: family, ecclesial infrastructures, Church, fighting poverty and social exclusion.